

Φρεδερίκος δημοσιεύει τὸν κώδικα αὐτοῦ, πόρισμα τῶν νέων ἀρχῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπιστήμης ¹, ἡ δὲ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως, ἀνερχομένη μέχρι τοῦ θρόνου διὰ τοῦ αὐτοῦ μεγάλου βασιλέως, ἀνακηρύττεται ἐπισήμως πολιτικὸν δόγμα, σύμφωνον τῇ ἀληθεῖ ἐννοίᾳ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ².

Οὕτως ἄρχεται ἀναπτυσσόμενον τὸ νέον δίκαιον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐξασκοῦν τὴν ἀγαθοποιὸν αὐτοῦ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς πολιτείας. Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις αὕτη, δι' ἧς ἐγκαινιζέται ὁ νέος κόσμος, δὲν εἶχε τελεσθῆ εἰσέτι ἢ ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς ἐπιστήμης ἢ κοινωνία καὶ ἡ πολιτεία ἀναγνωρίζουσι καὶ ὑποτάσσονται εἰς τὸ ἀρχαῖον δικέφαλον καθεστῶς, τὸν πάπαν καὶ τὸν αὐτοκράτορα, ὡς τὸ Α καὶ τὸ Ω τοῦ βίου, ὡς τὸ ἀδιέσειστον ἔρεισμα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐκκλησίας, κατισχύον ἐν τῇ πολιτείᾳ, μοναρχικὸν καὶ μισελεύθερον, ἐξήπλου τὰς μελαίνας αὐτοῦ πτέρυγας ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Ἄλλ' ἡ μεταρρυθμίσις, ἡ διαμαρτύρησις αὕτη τοῦ νεωτέρου πνεύματος κατὰ τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος, ἄρχεται ἤδη δίδουσα ὄθησιν καὶ ζωὴν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν. Cogito, ergo sum, πολυσήμαντον δόγμα ὑπερέτερου βίου· ἀρχὴ νέας ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς δημιουργίας· ἡ παράδοσις, ἡ ἀποκάλυψις ἐξοστρακίζονται καὶ ἀντ' αὐτῶν ἀναγορεύονται περιφανῆ τοῦ νεωτέρου πνεύματος δόγματα ἢ ἐλευθέρᾳ ἔρευνᾳ καὶ σκέψις, ἄνευ τῶν ὁποίων οὐδεὶς πολιτισμὸς, οὐδεμία κοινωνία δύναται νὰ προκόψῃ. Ἐπὶ τούτων δὲ τῶν ἀρχῶν θεμελιούται ἅπασα ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη.

Ταύτης τῆς πραγματικῆς ἐξεγέρσεως καὶ διαμαρτυρήσεως ἄμεσος καθίσταται συνέπεια ἡ πολιτικὴ διαμαρτύρησις καὶ μεταρρυθμίσις, ἡ Ἐπαανάστασις, ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἡ πρώτη τελεῖται ἐν Ἀγγλίᾳ, ἡ δὲ δευτέρα, ἡ κατ' ἐξοχὴν, ἐν Γαλλίᾳ.

Ὅπως ἐν τῷ κόσμῳ τῆς φύσεως πάσα βιαία μεταβολή, ἀλλοιοῦσα τὸν παλαιόν, δημιουργεῖ ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ πρώτου νέον κόσμον, τελειότερον, οὕτω καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τῆς ἠθικῆς ιδέας πάσα ἐπανάστασις καὶ μεταβολή, μεταβάλλουσα τὴν μορφήν τοῦ παρελθόντος, μεταδίδει νέον τύπον καὶ ἐκφρασίαν εἰς τὸν γεννώμενον κόσμον. Ἡ ἀνθρωπότης δὲν προοδεύει, οὐτ' ἀναπτύσσεται, κανονικῶς βαίνουσα ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἀποστολῆς, ὑπόκειται ἐκ διαλειμμάτων εἰς βιαίους, ἀκαταλήπτους ἐρεθισμοὺς καὶ σπαραγμοὺς, οἵτινες μεθ' ὅλας τὰς συμπαραμαρτούσας βλάβας, τὰ μάλιστα

1 Il y avait de la grandeur à concevoir le projet d' un code général, et à convier à l' oeuvre la science de tous les jurisconsultes de l' Europe. . . . L' unité dans les lois qu'avaient conçue récemment Bacon et Leibniz, était l' avènement de l' esprit philosophique s' élevant à l' universalité sur les ruines du génie pontifical et catholique. Lermnier l' influence de la philosophie du XVIII Siècle sur la législation du XIX.

2 In meinen Staaten Kann Jeder nach seiner Façon selig werden. Τὸ δόγμα τοῦτο ὁ Φρεδερίκος εὐρύτερον διετύπωσεν ἐν τῷ Μακκιαβέλλῃ αὐτοῦ (18, 21, 26), βραδύτερον δ' ὡς βασιλεὺς καὶ ἐπραγματώσατο. καλέσας ἐν τῇ ἀδελῇ αὐτοῦ τοὺς κορυφαίους τῶν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐλευθεριαζόντων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐν οἷς τὸν Voltaire, τὸν La mettrie κλπ.

εἰς τὴν πρόοδον αὐτῆς συμβάλλουσιν. Ἡ ἐπανάστασις, ἡ θύελλα αὕτη τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, εἶναι ἐπίσης ἀναγκαία καὶ ἀναπόφευκτος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ, ὅπως καὶ ἡ θύελλα ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ φυσικοῦ κόσμου.

Πᾶσα ἐπανάστασις μεταδίδει νέαν ζωὴν καὶ ἐνέργειαν εἰς τὸ ἠθικὸν σῶμα τῆς κοινωνίας, τῆς δὲ πνευματικῆς ταύτης ζωῆς καὶ ἐνεργείας τῆς ἀνθρωπότητος συνέπεια καθίσταται ἀναγκαία ἡ παραγωγή καὶ ἡ δημιουργία νέων ἰδεῶν καὶ ἀπόψεων ἐν τοῖς διαφόροις τοῦ ἐπιστητοῦ κλάδοις. Μετὰ σφοδρὸν χειμῶνα ἡ βλάστησις εἶναι αἰείποτε ζωηρότερα καὶ πλουσιωτέρα.

Ἡ κυρίως ἐπανάστασις ἐν τῷ βίῳ τῆς νεωτέρας ἀνθρωπότητος ὑπῆρξεν ἰδίως ἡ γαλλικὴ ἢ ἀγγλικὴ δὲν εἶναι ἢ ἐν σποραδικὸν φαινόμενον, οἶονεὶ προανέκρουσμα τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Αὕτη ὑπῆρξεν ἔργον καθολικῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως. Πάντα τὰ ἀνεξάρτητα καὶ ῥηξικέλευθα πνεύματα τῆς Εὐρώπης συνεισήνεγκον ἀμέσως ἢ ἐρμέσως τὸν ὄβολόν αὐτῶν: ὁ Σπινύζας, ὁ Λώκιος, ὁ Βολταῖρος, ὁ Ρουσσώ, ἡ Ἐγκυκλοπαιδεία, ὧν τὰς ιδέας ἐζήτησε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον νὰ πραγματοποιήτῃ ἡ ἐπανάστασις. Τὸ περὶ κυβερνήσεως τοῦ Λωκίου σύγγραμμα, τὸ *Πνεῦμα τῶν Νόμων* τοῦ Μοντεσκίου, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ *Κοινωνικὴ Συνθήκη* τοῦ Ρουσσώ ἦσαν τὰ ἐντελέστατα ἐγχειρίδια τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, ἧτις εἶναι ἢ κατ' ἐξοχὴν ἐξέγερσις τῆς ἀνθρωπίνης ιδέας ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἐντεῦθεν ἡ καθολικότης τοῦ πνεύματος αὐτῆς, ἀνακηρύττοντος τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, συγκινοῦντος πᾶσαν ἀνθρωπίνην διάνοιαν καὶ καρδίαν.

Ἀπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἄρχεται νέα περίοδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ ἀνθρωπότης κηρύσσεται πράγματι ἐλευθέρᾳ, ἀνεξάρτητος. Τὸ ἄτομον ἀπελευθεροῦται καὶ ἀναγνωρίζεται ἐπισήμως ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ προσωπικότης.

Τὸ δίκαιον καθιεροῦται ἤδη ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ σημασίᾳ ὡς ὁ σπουδαιότερος παράγων ἐλευθέρως πολιτικῆς κοινωνίας¹. τὸ δίκαιον καθίσταται ἡ ζωὴ, ἡ ζωοποιοῦσα πᾶσαν ἐν αὐτῇ ἠθικὴν ιδέαν. Ἐντεῦθεν ἡ σπουδαιότης τῆς περὶ αὐτοῦ ἐπιστήμης κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους ἡ φιλοσοφία τοῦ δικαίου ἀναίρεται βαθμηδὸν ὑπὲρ τὴν τετριμμένην σφαῖραν τῶν καθ' ἡμέραν σμικρολογιῶν, ἀφιπταμένη εἰς τὸν αἰώνιον αἰθέρα τῆς ἀπολύτου ἀληθείας.

Τὸ ἔργον τοῦ φιλοσόφου δὲν εἶναι ἀπλῆ ἐρμηνεία μόνον, λεπτομερῆς ἔρευνα καὶ ἀνάλυσις μιᾶς ιδέας, εἶναι ἔμπνευσις, ὑπερτέρα σύλληψις ἐνὸς καθολικοῦ κόσμου ἢ ἀληθῆς φιλοσοφία δὲν ἀναγνωρίζει αὐθεντίαν οἰανδήποτε ἢ τοῦ λόγου τὸ κριτήριον. Ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὸ δίκαιον κτᾶται μείζονα ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ σημασίαν, ὑπερτέραν ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων σχέσεσι καθολικότητα. Ἐκτοτε ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ πνευματικῇ σφαίρᾳ καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς πολιτείας, ἡ ἐλευθερία ὡς ἡ ὑπερτάτη

¹ Im Gedanken des Rechts ist also jetzt eine Verfassung errichtet worden, und auf diesem Grunde sollte nunmehr alles basirt seyn. Hegel's Philosophie der Geschichte, 441.

ἠθικὴ ἀρχὴ τοῦ βίου, συμβαδίζουσιν ἐν ἀρμονίᾳ. Ὁ Ἐρμάνουήλ Κάντιος, σύγχρονος τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τῶν μεγάλων αὐτῆς ἰδεῶν τρόφιμος, πλήρης φιλοσοφικῆς ἐμπνεύσεως, ὄνειροπολεῖ τὸν ἄνθρωπον ἐν μεγαλογραφίᾳ, ἐν τῇ ὑψίστῃ αὐτοῦ ἐνότητι, τέκνον μιᾶς ὠρισμένης πολιτείας καὶ διατυποῖ τὰς περὶ αἰωνίου εἰρήνης ἀποκαλύψεις του¹. ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι ἤδη κληρὸς καὶ προνόμιον ὀλίγων ἐκλεκτῶν μόνον φύσεων, εἶναι πραγματικὴ συνείδησις τῆς καθόλου κοινωνίας.

Τούτου τοῦ λόγου ἕνεκα ἡ νέα κοινωνία ἀνεξάρτητος, σκεπτομένη, αὐτὴ δίδωσι σήμερον τὸ σύνθημα καὶ ἐμπνέει τὰ ἐξοχώτερα πνεύματα, ἀπὸ τῶν σπλάγγων αὐτῆς λαμβάνοντα τὰς ἀποκαλύψεις των· ἡ ἐπιστήμη κατέστη ἡ γνησιωτέρα ἔκφρασις τῆς κοινωνικῆς τῶν λαῶν καταστάσεως. Ἐντεῦθεν ἡ αὐθεντεία, ἣν ἔσχε κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας, ἡ βᾶσις αὕτη τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀνθρωπίνῃ ἐπιστήμῃ, ἣς ἡ ἀνάπτυξις ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην συντελεῖ εἰς τῶν κοινωνιῶν τὴν εὐημερίαν. Αἱ κοινωνικαὶ, αἱ πολιτικαὶ ἐπιστήμαι λαμβάνουσιν ἑκτακτὸν ἀνάπτυξιν. Τὸ δημόσιον δίκαιον, τὸ ἀλληλεθνές, τὸ ποιητικόν, ἡ κοινωνικὴ οἰκονομία σχηματίζονται ἰδίως ἐπὶ τῇ βᾶσει καὶ κατὰ τὰς θεωρίας τοῦ φιλοσοφικοῦ δικαίου· τὸ ἰδιωτικόν δίκαιον ὑφίσταται τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἐπενέργειαν, ἡ δὲ πολιτεία ἐπιλύει τὰ ἀπασχολοῦντα τὸν ἠθικὸν τοῦ ἀνθρώπου βίου ζητήματα συνωδᾷ τοῖς δόγμασι τῆς ἐπιστήμης. Πόσα κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐποχὴν ὀφείλομεν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν τῶν βᾶσεων, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ κοινωνία καὶ ἡ πολιτεία! Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐπιστήμως ἀνεκκηρύττεται ὡς ἐλεύθερον, ἡ δουλεία καταδικάζεται καὶ κατὰ θεωρίαν καὶ κατὰ πράξιν, ἀφοῦ οὐδεμίαν θρησκείαν ἐπαρκῶς τοῦτο κατώρθωσεν, ἡ δὲ ἀδελφότης τῶν λαῶν ἤρξατο πράγματι καθιστάμενη καθολικὴ τῶν ἀνθρώπων συνείδησις.

Καὶ τίνα τὰ αἷτια τῆς πνευματικῆς ταύτης ἐπαναστάσεως ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ; Μόνῃ ἡ φιλοσοφικὴ μελέτη τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας, ἡ ἔρευνα τῆς κοινωνίας καὶ τῶν διεπόντων αὐτὴν ἠθικῶν νόμων, ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ὑπερτέρου πνευματικοῦ ὄντος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς ἠθικοῦ μικροκόσμου, κέντρου καὶ ἐστίας πάσης ἠθικῆς ἰδέας, διεπούσης τὸν ἀνθρώπινον βίον, συνετέλεσαν ἰδίως εἰς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ πολιτικοῦ σκοποῦ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Οἱ ἄνθρωποι ἀνεκκηρύχθησαν ἴσοι ἀλλήλοις, δι' ἐνὸς κοινοῦ δεσμοῦ συνδεόμενοι, πρὸς ἐν καθολικὸν ἀποβλέποντες τέλος. Ἄλλοτε ἐν τῇ πόλει μόνον ἐξετείνετο ὁλόκληρος ὁ ἠθικὸς τοῦ ἀνθρώπου ὀρίζων, βραδύτερον ἐν ἐνὶ ἔθνει καὶ σήμερον ἐν ὁλοκλήρῳ τῇ ἀνθρωπότητι. Τὰ

1 Die Idee eines Welthürgerrechts ist keine phantastische und überspannte Vorstellungslart des Rechts, sondern eine nothwendige Ergänzung des ungeschriebenen Codex, sowohl des Staats als Völkerrechts zum öffentlichen Menschenrechte überhaupt, und so zum ewigen Frieden. . . . Im m. Kant's Zum ewigen Frieden n. 2. Abschnitt.

ὄνειρα τῆς Στοᾶς, οἱ πόθοι τοῦ χριστιανισμοῦ ὁσημέραι λαμβάνουσι σάρκα καὶ ὑπόστασιν διὰ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, ἥς τὸ κύριον τοσοῦτον ἔξοχον ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Τὸ ἰδεῶδες τῆς μελλούσης ἀνθρωπότητος, τὸ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης παρσκευαζόμενον, ἔσται ἡ κοσμοπολιτικὴ ἰδέα τῆς ἀδελφότητος τῶν λαῶν, τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἐν ὁμοσπονδίᾳ ἐνότητος ¹. Ἡ κοινωνικότης, ὁ ἠθικὸς οὗτος δεσμός, ὁ συνδέων τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἀλλήλους, δὲν ἔχει ἐννοϊαν, οὐδὲ περιορίζεται εἰς ἓν μόνον ἔθνος, εἰς μίαν μόνην φυλὴν, ἀλλ' εἰς ἀπασαν τὴν ἀνθρωπότητα. Οἷα δικαιολογικὴ σχέσις ὑφίσταται μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους, τοιαύτη ὑφίσταται καὶ μεταξὺ τῶν πολιτειῶν ἐντεῦθεν ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου τῶν λαῶν ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐπιστήμῃ, ἀρξάμενη ἤδη καὶ θριαμβεύει καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ πράξει ², ἀπορρεύσασα ἰδίως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ φυσικοῦ τῶν ἀνθρώπων δικαίου ³. Τοιαύτη ἡ πολύτιμος ὑπερησία, ἣν προσήνεγκε τῇ νεωτέρᾳ κοινωνικῇ φιλοσοφίᾳ ἀνεξάρτητος καὶ πεφωτισμένη. Εὐγενὲς καὶ γενναῖον φιλοσοφικὸν πνεῦμα, ἱπτάμενον μέχρι τῶν ὑψίστων σφαιρῶν τοῦ ἀπολύτου, ἐρευνῶν τὸν ἀνθρώπον ὑφ' ἀπάσας αὐτοῦ τὰς σχέσεις, ἐν ἀπάσαις ταῖς λεπτομερείαις τοῦ ἀτομικοῦ καὶ τοῦ καθολικοῦ αὐτοῦ βίου, καταβιβάζον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κόσμου τῆς ἰδέας εἰς τὴν χώραν τῆς πραγματικότητος, εἰσδύον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν, ἀποκαλύπτον αὐτῇ τὴν σημαντικότητά αὐτῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τοιοῦτον κατέστη σήμερον τὸ πνεῦμα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, κατελθούσης πράγματι ἀπὸ τῶν συννέφων καὶ εἰσελθούσης εἰς τὰς κατοικίας τῶν ἀνθρώπων, ἀνερευνησάσης τὰς ἀδιεξόδους ἀτραπούς τῆς καθολικῆς ἰδέας τῆς ἀνθρωπότητος, ἀναλυσάσης ἀπαντὰ τὰ διαφέροντα τὸν ἀνθρώπινον βίον ζητήματα, ὧν ἡ ὀρθὴ κατανόησις εἶναι ὄρος ζωῆς καὶ θανάτου διὰ τὸν ἠθικὸν ὀργανισμόν τῆς κοινωνίας καὶ ἀφ' ὧν ἐξαρτᾶται ἡ καθολικὴ τῶν λαῶν εὐημερία.

* *

*

Ἐν τῇ διαλεκτικῇ ἰδέᾳ τῆς προόδου ἀναπτύσσεται κατ' ὀλίγον ἡ ἀλήθεια αὐτῆς καὶ τελεία ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, διαφόρους λαμβάνουσα βαθμοὺς ἀναπτύξεως καὶ τελειότητος. Ὁ ἠθικὸς βίος τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ σταδιοδρομίᾳ οὐδὲν ἔστιν ἕτερον, ἢ μία τοιαύτη βαθμολογικὴ ἐξέλιξις καὶ ἀποκάλυψις τῆς ἰδέας τοῦ ἀπολύτου.

Ἐν μιᾷ τῶν φάσεων τούτων τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρωπίνου

¹ Der einzelne Mensch Kann nur gewinnen vollweseulich sein individuelles Recht, wenn die ganze Menschheit auf Erden als Ein gesellschaftliches Ganzes vollendet sein wird. Krause's System der Rechtsphilosophie, 467.

² Ἐν τῇ μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἀμερικῆς ἐριδι ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς Ἀλαβάμας.

³ Der Gedanke des Weltbürgerrechts, den Kant als eine ideale Hauptforderung des neuen Völkerrechts ausgesprochen, hat heute schon zum Theil eine reale Wahrheit, und dieses Weltbürgerrecht ist so wenig unverträglich mit dem besonderen Staatsbürgerrecht, als dieses mit dem Gemeinde—und Ortsbürgerrecht. Bluntschli's das moderne Völkerrecht, 27.

πνεύματος διατελοῦμεν σήμερον, ἐν μιᾷ νέᾳ περιόδῳ τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν τῇ περιόδῳ τῆς αὐτοσυνειδησίας, τῆς ἐλευθέρως ἀτομικότητος, ἐν τῇ ἀνδρικήῃ τῆς ἀνθρωπότητος ἡλικίᾳ, ὡς ἔλεγεν ὁ Κράουζε, ἐν τῇ θετικῇ, ὡς εἶπεν ὁ Αὐγουστος Κόντης. Ἡ ἐλευθερία εἶναι ὁ εὐελπις αἰὼνὸς τῶν λαῶν, τὸ μυστικὸν τοῦ μεγαλείου αὐτῶν παλλάδιον, τὸ ἄσβεστον πῦρ τῆς ἀκαταπαύστου αὐτῶν ἀναπτύξεως καὶ προόδου. Ὁ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ τῷ δικαίῳ βίος τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἶναι ὁ βίος, δι' οὗ τοῦτο ἐλευθέρως δρῶν τυγχάνει τῆς ἀπαστολῆς αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ.

Ἀπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως — τῆς κατ' ἐξοχὴν ταύτης ἀνθρωπίνης ἐπαναστάσεως ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἱστορίας — ἀρχεται ἰδίως χρονολογουμένη ἡ νέα αὕτη περίοδος, ἥς συνέπεια ἢ ζύμωσις ἐν τῷ ἠθικῷ βίῳ τῆς νεωτέρας κοινωνίας. Ἡ ζύμωσις αὕτη διαρκεῖ μέχρι τῆς σήμερον, ἡ δὲ καθολικὴ σύνθεσις τῆς νεωτέρας ἀνθρωπότητος δὲν διευπλώθη εἰσέτι ἀρκούντως καὶ προσηκόντως. Ὁ πόλεμος τῶν ἀντιμάχων ἰδεῶν δὲν κατέπαυσεν, ὁ δὲ ἠθικὸς βίος τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν κυμαίνεται ἕως τῆς σιγμῆς ταύτης μεταξὺ ἀντιθέτων πνευματικῶν ρευμάτων. Νέα ζητήματα καὶ νέα λύσεις καὶ ἐκ τῶν λύσεων τούτων ἕτερα πάλιν ζητήματα, αἰωνίως ἀπασχολοῦντα τὸν Οἰδίποδα τῆς ἐπιστήμης. Ἡ πάλιν αὕτη, ἥτις μετὰ πείσματος τελεῖται σήμερον ἐν τῇ πεπολιτισμένην Εὐρώπῃ, καὶ ἥτις εὐτυχῶς ἢ δυστυχῶς ἐλάχιστον συγκινεῖ τὸν ἠθικὸν καὶ τὸν πνευματικὸν βίον τῆς καθ' ἡμᾶς ἀρτιπαγοῦς κοινωνίας, δὲν εἶναι ἄνευ ἐνδιαφέροντος διὰ τὸν μελετῶντα μετὰ προσοχῆς τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Μία νέα ἀλήθεια πρόκειται ν' ἀποκαλυφθῇ ἐκ τῆς πάλιν ταύτης, ἀπὸ τῶν ἐρειπίων ἐνὸς καταρρεύσαντος κόσμου μέλλει ν' ἀναγεννηθῇ ὁ φοῖνιξ νέου κόσμου, οἷον προπαρασκευάζει αὐτὸν ἡ καθ' ἡμᾶς ἐπιστήμη· καὶ ἡ ἀλήθεια αὕτη, ἀπόρροια μακρῶν ἀγώνων, δυσπρόνου ἐγκυμονήσεως, μέλλει νὰ ἐξέλθῃ σεμνὴ καὶ ἑξοχος, ἀνταξία τῆς ἐποχῆς, ἐν ἣ διατελεῖ ἡ νεωτέρα κοινωνία.¹

Μία σύνθεσις εἶναι ἀείποτε τὸ ἀναπόφευκτον πόρισμα δύο ἢ πλειόνων ἀντιθέσεων. . . . Τοῦτο διατυποῦται ἐν παντὶ τοῦ ἐπιστητοῦ εἴδει, ἐν πάσῃ μεγάλῃ ἱστορικῇ περιόδῳ. Οὐδεμίαν ἰδέαν παράγεται ἄνευ βαθείας λογικῆς ἀφορμῆς, τὴν ρίζαν αὐτῆς ἐχούσης ἐν τινὶ καταστάσει τῆς κοινωνίας, ἥς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τυγχάνει καθολικὴ ἢ μερικὴ ἔκφρασις.

Ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας, τῇ κατ' ἐξοχὴν ταύτην ἀνθρωπίνῃ ἐπιστήμῃ, βλέπομεν ὡσαύτως τὴν θεωρίαν ταύτην ἐφαρμοζομένην. Ἀπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀπὸ τῆς θυέλλης, ἥτις περὶ αὐτὴν διεχύθη, προήλθον διάφοροι σχολαί, διαφόρως συλλαμβάνουσαι τὴν ἀρχὴν

¹ Wir müssen überzeugt sein, dass das Wahre die Natur hat durchzudringen, wenn seine Zeit gekommen, und dass es nur erscheint, wenn diese gekommen, und dasswegen nie zu früh erscheint, noch ein unreifes publicum findet. Hegel's Phänomenologie des Geistes 57.

καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας, ποικίλως συζητοῦσαι τὴν πραγμάτωσιν αὐτῶν ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἱστορικὴ σχολή, ἡ φιλοσοφικὴ, ἡ θεολογικὴ, ἡ κοινωνιστικὴ, ἵνα παραλίπω ἄλλας ἀφανεστέρας ἐκφράσεις τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, εἶναι τοσαῦται ἀπόψεις τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς τῆς νεωτέρας κοινωνίας σκέψεως καὶ καταστάσεως.

Ἡ ἱστορικὴ σχολὴ ἔχουσα μὲν τὴν ἀμυδρὰν αὐτῆς ἀρχὴν ἐν τῇ φιλοσοφικῇ ὄνειροπολίᾳ τοῦ Ἰωάννου Βίκου ¹, εἶτα ἐν τῷ Πνεύματι τῶν Νόμων τοῦ Μοντεσκίου, διατυπωθεῖσα πληρέστερον ὑπὸ τῆς ἐξόχου εὐγλωττίας τοῦ μεγάλου τῆς Ἀγγλίας ῥήτορος *Edmund Burke* ², μετὰ δὲ τὴν ἐπανάστασιν μεταφυτευθεῖσα ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, ἐν ἣ τελευταίᾳ ἰδίως ἐρριζοβόλησε, χάρις εἰς τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν πολυμάθειαν τοῦ Σαβινὸ ³, ἔθηκεν ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τὴν ἀποκλειστικὴν σφραγίδα τῶν ἰδεῶν καὶ τῆς αὐθεντείας αὐτῆς εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας· ὑποστᾶσα τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐν ταῖς κυβερνήσεσιν ἄρχοντος τότε ἀντιδραστικοῦ πνεύματος κατὰ τῶν ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἀνακηρυχθεισῶν ἐλευθεριῶν, κατεδίκασε τὴν ἰδέαν ἐνός ἀπολύτου, ἀνθρωπίνου δικαίου, τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον ἀναγνώρισασα ἰδίως ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν δίκαιον, καὶ ὃ ἔπρεπε νὰ ρυθμισθῶσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ τῶν νέων κοινωνιῶν αἱ νομοθεσίαι. Κατὰ τὴν ἱστορικὴν σχολὴν τὸ δίκαιον, ἡ πολιτεία ἀναπτύσσονται οἷονεὶ ἐν φυτικῇ καταστάσει, μόνον ὑπὸ τὴν ἀσυνείδητον ἐπίδρασιν τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἱστορίας ἐν τῇ μακρᾷ τῶν λαῶν σταδιοδρομίᾳ· ἡ ἀρχὴ τοῦ δικαίου δὲν εἶναι λελογισμένη ἐκ τοῦ προτέρου δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου ἢ τῆς κοινωνίας, ἀλλ' ἀπὸ τινος ἐσωτερικοῦ ἐνστίκτου, ἐνεκα βιθείας ἀνάγκης παράγεται, ὅπως ἡ γλῶσσα, τὸ ἦθος, τὸ πολίτευμα αὐτοῦ ἐν γένει· τὸ δίκαιον ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ὑπάρξιν ἐν τῇ καθολικῇ τοῦ λαοῦ βουλήσει, εἶναι τὸ παραγόμενον λανθανόντως ἐνεργουσῶν ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἔθνους δυνάμεων καὶ οὐχὶ τῆς βουλήσεως ἀνδρὸς νομοθέτου. Ὡς ἡ γλῶσσα οὕτω καὶ τὸ δίκαιον ἐν τῷ βίῳ ἐνός λαοῦ οὐδεμίαν ὑφίσταται στιγμὴν ἀπολύτου γαλήνης, μετὰ τοῦ λαοῦ, τοῦ ὁποίου τυγχάνει ἡ ἐσωτὴρ συνείδησις καὶ ἀνάγκη, ἀκολουθεῖ πᾶσαν αὐτοῦ κίνησιν καὶ ἀνάπτυξιν, θνήσκον μετ' αὐτοῦ, ὁπότεν ἡ ἰδιοφυΐα τοῦ λαοῦ ἀπόλλυται ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀναπτύξει τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐντεῦθεν ἡ ἀπέχθεια τῆς Σχολῆς ταύτης κατὰ τῆς ἰδέας τῆς Κωδικοποιήσεως, ἡ προφανὴς αὐτῆς προτίμησις διὰ τὸ δίκαιον τῶν Ἐθίμων, καθὸ κρεῖττον

1 Ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ: de Universi juris uno principio et fine uno.

2 Ἐν τοῖς κοινοβουλευτικαῖς αὐτοῦ λόγοις, ὡς καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως συγγράμματι αὐτοῦ: Reflections on the revolution in France.

3 Ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ: Beruf unserer Zeit zur Gesetzgebung καὶ System des heutigen römischen Rechts, ἐν οἷς ἰδίως ἀναπτύσσεται τῆς ἱστορικῆς σχολῆς ἡ περὶ δικαίου θεωρία.

ἐκφράζον τὴν ζῶσαν ἐθνικὴν συνείδησιν, ἢ ἡ ἔγγραφος, ὑπὸ τῆς βουλήσεως ὠρισμένων νομοθετῶν διατετυπωμένη νομοθεσία· διὰ τῆς κωδικοποιήσεως ἡ περαιτέρω ἀνάπτυξις τοῦ δικαίου καταστέλλεται ἐς αἰεὶ· τὸ δίκαιον ἀποκρυσταλλοῦται ἐν τῇ νομοθετικῇ τοῦ ἔθνους βίβλῳ· ὁ δὲ ἐν τῷ δικαίῳ βίος αὐτοῦ οὐσιωδῶς ἐξαντλεῖται ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ ἱστορικῇ αὐτοῦ προόδῳ καὶ ἀναπτύξει.¹

Ἄλλ' ἡ ἱστορικὴ σχολὴ περιέπεσεν εἰς πρόφαντὴ πρὸς τὰς ὑπ' αὐτῆς ἀναπτυχθείσας περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας θεωρίας πλάνην, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀνακηρύξασα τὸ δίκαιον ὡς παραγόμενον τῆς ἐσωτάτης τοῦ λαοῦ συνειδήσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑποδεικνύουσα τοῖς νεωτέροις λαοῖς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ μετὰ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κόσμου καὶ πολιτισμοῦ ἀποθανόντος ἤδη ῥωμαϊκοῦ δικαίου, ὡς θετικοῦ αὐτῶν δικαίου· αὐτὴ ἄλλοτε διὰ τοῦ Σαδινὸ διεκλήρυξε τὸ δίκαιον παραγόμενον τῆς ἐθνικῆς ἐνὸς λαοῦ ἰδιοφυίας², τὸ δὲ ῥωμαϊκὸν δίκαιον κατὰ συνέπειαν, προϊόν ὠρισμένης ἱστορικῆς ἐποχῆς καὶ ἀναπτύξεως, ἐπιβαλλόμενον αὐθαριέτως ἐν τῷ ἠθικῷ βίῳ τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, ἤθελεν εἶναι ξένον πρὸς τὴν γνησίαν τῶν λαῶν συνείδησιν, ἀσημῶς τύπος, ἀδυνατῶν νὰ ζωοποιήσῃ τὸν ἐσωτερικὸν αὐτῶν βίον. Ἐὰν ὁ ὑπὲρ τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου ἐνθουσιασμὸς οὗτος τῆς ἱστορικῆς σχολῆς ἐθριάμβευεν ἐν τῷ βίῳ, ὡς ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἐθριάμβευσεν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, τὸ δίκαιον στερούμενον τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ ἀρχῆς καὶ σημασίας, οὐχὶ ὡς ἀρχὴ ζωηφόρος τῆς ἀναπτύξεως τῶν κοινωνιῶν, ἀλλ' ὡς εἷς τῶν ὄρων τῆς προόδου τῆς ἀνθρωπότητος, ἤθελε κοπῆ τὰς πτέρυγας. Τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον ἤθελεν ἐπιβάλλει τοὺς νεκροὺς αὐτοῦ τύπους, οἷονεὶ σαβανῶσει τὸ νεώτερον δίκαιον. Πᾶσα ἐποχὴ καὶ πᾶσα κοινωνία κέκτηνται ἴδιον τρόπον περὶ τὴν ἀποψιν τῶν ὄντων· τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον, μεθ' ὅλον τὸν δισχυρισμὸν τοῦ Puchta, διαβλέποντος ἐν αὐτῷ παγκόσμιον δίκαιον (Weltrecht), μεθ' ὅλην τὴν θαυμασίαν αὐτοῦ ἐπιστημονικὴν μέθοδον, ἔσται αἰείποτε ἡ ἔκφρασις τοῦ δικαίου ὠρισμένης ἱστορικῆς ἐποχῆς, ἀκατάληπτον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον σήμερον,³ οὐχὶ ἀποινεὶ καὶ ἀκινδύνως δυνάμενον νὰ ἐφαρμοσθῇ καθ' ὅλοκληρίαν ἐν ταῖς νεωτέραις κοινωνίαις, ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν ὁποίων ἄλλα αἰσθήματα, ἄλλα ιδεώδη, ἄλλοῖται ἠθικαὶ καὶ ὕλικοι ἀνάγκαι προεξάρχουσιν, ὑφ' ὧν ἐπ' ἐλάχιστον ἀνεκινήθη ὁ ἀρχαῖος τῶν Ῥωμαίων βίος. Ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη ἀλήθεια ἐπιφανοῦς τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων πολιτειολόγου,

1 Περὶ τῶν θεωριῶν τῆς ἱστορικῆς σχολῆς ἴδε Puchta, Niebuhr, ἀλλ' ἰδίως Savigny ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ καὶ ἰδίως ἐν τῷ Beruf unserer Zeit zur Gesetzgebung etc.

2 Das burgerliche Recht . . . dem Volk eigenthumlich, so wie seine Sprache, Sitte, Verfassung. Savigny, Beruf unserer Zeit etc. σελ. 8.

3 Ein wiedererstandener Römer, wenn er das Jus romanum in foro germanico erblickte, sicherlich sein quantum mutatum ab illo! ausrufen würde. Ahrens, Naturrecht etc. I. 173.

ἀποδόντος ιδίως εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχῶν τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου τὴν οἰκτρὰν πτώσιν τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα, μόνον ἰδεῶδες ἔχοντα τὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν σύλληψιν τῆς Ῥώμης, ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας, ἐν ἣ διατὸς ἐναντίους λόγους ἀνεπτύχθη καὶ ἐκρά-
τύνθη ἡ ἐλευθερία, ὁ δὲ δημόσιος αὐτῆς βίος κατέστη πρᾶγματι τὸ ἐπιφανέ-
στατον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ ὑπόδειγμα καὶ σχολεῖον ¹.

Ἡ φιλοσοφικὴ σχολή, ἐξεληθούσα ἐκ πάντῃ ἀντιθέτου ἀπόψεως τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ αὕτη μεμονωμένως ἐρευνήσασα τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἀνεκήρυξε τὸ δίκαιον καὶ τὴν πολιτείαν, ὡς αὐθαίρετα πρραγόμενα τῆς βουλήσεως, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου τῆς Γενεύης διατυπωθεισῶν θεωριῶν τῆς *Κοινωνικῆς Συμβήκης*. Ὑποστᾶσα ποι-
κίλας ἀλλοιώσεις ἐν τῷ διαστήματι τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῆς ἀναπτύξεως, πρωταγωνιστήσασα κατὰ τοὺς θουελλώδεις χρόνους τῆς γαλλικῆς ἐπαναστά-
σεως, ποικίλως ἐκφρασθεῖσα ἐν τοῖς γερμανικοῖς φιλοσοφικοῖς συστήμασι τοῦ Καντίου, τοῦ Φίχτε καὶ τοῦ Σχέλλιγγ, τυχοῦσα τέλος τῆς τελείας αὐτῆς διατυπώσεως ἐν τῷ μεγάλῳ φιλοσοφικῷ συστήματι τοῦ Ἐγέλου, ἀκμαία διεξεδίκησεν ἐπὶ τινὰ χρόνον μετὰ τῆς ἱστορικῆς σχολῆς τὸν θαλλὸν τῆς δά-
φνης ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἐπιστήμης. Κατὰ τὰς θεωρίας τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τὸ δίκαιον ὅπως καὶ ἡ πολιτεία εἶναι καθαρὰ προϊόντα τῆς ἐλευθέ-
ρας βουλήσεως, αὐθαίρετως διατυπούμενα ἐν τῇ κοινωνίᾳ.² Ἀλλ' ἡ βούλησις αὕτη, ἀφ' ἧς ἀπορρέει τὸ δίκαιον, δὲν εἶναι ἡ ἐξ ὑποκειμένου πάντων τῶν ἀποτελούντων τὴν κοινωνίαν ἀτόμων βούλησις, εἶναι ἡ καθολικὴ, ἀντικειμε-
νικὴ βούλησις τῆς ἀπολύτου ιδέας, ἧς ἡ ἀνάπτυξις διὰ τῆς πολιτείας τε-
λεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ ἡ ἀτομικὴ βούλησις μαραίνει-
ται, πᾶσαι αἱ τοῦ ἀτόμου διάφοροι κλίσεις καὶ πόθοι, αἱ διάφοροι αὐτοῦ ἠθι-
καὶ καὶ ὑλικά ἀνάγκαι ἀπόλλυνται, ἐξαφανιζόμεναι ἐν τῇ ἀχανεῖ ιδέᾳ τῆς

¹ Le droit romain a joué un rôle très important dans l'histoire de presque toutes les nations modernes. Il leur a fait beaucoup de bien, et à mon avis encore plus de mal. Il a perfectionné leur droit civil, et perverti leur droit politique car le droit romain a deux faces: d'un côté il regarde les rapports des particuliers entre eux, et par là il est un des plus admirables produits de la civilisation; de l'autre il regarde les rapports de sujet à souverain, et alors il respire l'esprit du temps dans lequel il a achevé de se former, c'est-à-dire un esprit de servitude. C'est à l'aide du droit romain et de ses interprètes qu'aux quatorzième et quinzième siècles, les rois sont parvenus à fonder le pouvoir absolu sur les ruines des institutions libres du moyen âge. Les Anglais seuls ont refusé de le recevoir et seuls aussi ils ont conservé leur indépendance. Tocqueville, Correspond. Oeuvres Complètes.

² Ἐπόμενος τῷ Ρουσσῷ οὕτως ἀναπτύσσει καὶ ὁ Ἐγέλος τὴν ἐκ τῆς καθολικῆς βουλή-
σεως ἀρχὴν τοῦ δικαίου: In Ansehung des Aufsuchens des Begriffes hat Rousseau das Ver-
dienst gehabt, ein Princip, das nicht nur seiner Form nach (wie etwa der Socialitätstrieb,
die göttliche Autorität) sondern dem Inhalte nach Gedanke ist, und zwar das Denken
selbst, den Willen als Princip des Staates aufgestellt zu haben». Hegel's Philosophie
des Rechts 314.

πολιτείας, ἥτις ἀληθῆς Λεβιάθαν ἀπορροφᾷ πᾶσαν ἀτομικὴν ἐνέργειαν καὶ δράσιν. Θρησκεία, τέχνη, ἐπιστήμη εἶναι κατώτεροι βαθμοὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πνευματικότητος, μηδὲν ἔχοντος δικαίωμα ὑπάρξεως ἐν τῷ βίῳ ἐκτὸς τῆς πολιτείας, χάριν τοῦ σκοποῦ τῆς ὁποίας ὑφίστανται μόνον καὶ ἀναπτύσσονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ¹.

Ἡ δημιουργικὴ αὐτῆ τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας βούλησις, εἴτε ὑποκειμενικὴ τῶν συνημμένων ἀτόμων βούλησις (volonté générale), ὡς ἐπρέσβευσεν ὁ Ῥουσσώ, εἴτε ἀντικειμενικὴ βούλησις, ὡς διετύπωσεν ἰδίως ὁ Ἑγέλου, ἀπολύτως ἐπιφανομένη ἐν τῷ βίῳ, ὑπερτέρα παντὸς ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ κωλύματος, ἐὰν τυγχάνη κενὴ καὶ ἀφηρημένη ἔννοια ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, μηδεμίαν δυναμένη νὰ ὑποστῇ σπουδαίαν ἐφαρμογὴν, ἐν τῇ πολιτείᾳ τούναντίον καθίσταται ἡ σημαία καὶ τὸ λάβαρον τῆς αἰωνίως μεταβολῆς, τῆς ἐπαναστάσεως. Ζητοῦσα τὰ πάντα νὰ δημιουργήσῃ διὰ τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως, διὰ τοῦ λόγου, ἀγνοοῦσα ἢ μᾶλλον περιφρονοῦσα νὰ γνωρίσῃ τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ, τὰς πραγματικὰς αὐτοῦ ἀνάγκας, ἀπολύτως ἐφαρμοζομένη, συντελεῖ μᾶλλον εἰς τὴν καταστροφὴν ἢ τὴν δημιουργίαν. Ἡ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀποτυχία τῶν τελευταίων ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Εὐρώπῃ ἐπαναστάσεων, ἐν αἷς πρωτηγωνίστησαν ἰδίως τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς αἰθεωρίαι, εἶναι ἡ εὐγλωττοτέρα ἀπόδειξις τῆς ἐσφαλμένης ἀπόψεως αὐτῆς περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας ². Τὸ δίκαιον δὲν δημιουργεῖται ἐν τῷ βίῳ ὑπὸ τοῦ λόγου ἀπολύτως, δὲν ἐξέρχεται τέλειον ἄπ' αὐτοῦ, ὡς ἡ Ἀθηνᾶ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς, οὐδ' ἐφαρμόζεται αὐθαι-

¹ Der Staat ist als die Wirklichkeit des substantiellen Willens, die er in dem zu seiner Allgemeinheit erhobenen besonderer Selbstbewusstsein hat, das an und für sich Vernünftige. Diese substantielle Einheit ist absoluter unbewegter Selbstzweck, in welchem die Freiheit zu ihrem höchsten Recht kommt, so wie dieser Endzweck das höchste Recht gegen die Einzelnen hat, deren höchste Pflicht es ist, Mitglieder des Staats zu sein. Hegel's, Philos. des Rechts, 306.

² Wer die Schriften Rousseau's kennt, λέγει ὁ Bluntschli (Geschichte des Staatsrechts 320) der hat den Schlüssel zu der Staatstheorie der Französischen Revolution. Τοῦ Ῥουσσώ ἡ θεωρία ὑπῆρξε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὁ πολιτικὸς ἀστὴρ τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τῶν παραφορῶν αὐτῆς καὶ τῆς ἀποτυχίας ἐπὶ τέλους. Ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς ὑποβάλλουσα τὰ πάντα εἰς τὸν λόγον, εἰς τὸ ἀτομικὸν κριτήριον, ἀδιαφοροῦσα διὰ τὴν ἱστορικὴν τοῦ λαοῦ ἀνάπτυξιν, διὰ τὰς συγχρόνους αὐτοῦ ἀνάγκας, ζητοῦσα νὰ δημιουργήσῃ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν à priori, προάγει ἀείποτε τὸν πυρετὸν πρὸς νέας μεταβολὰς, ὧν συνέπεια ἡ ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς τοῦτο κατὰ περιόδους συμβαίνει ἐν τῇ ἰδίῳ πατρίδι τῆς θεωρίας ταύτης Γαλλία. Ἄν ἡ θεωρία τοῦ Ῥουσσώ ὑπῆρξεν ἢ συντελέσασα εἰς τὴν ἐπιτυχίαν μὲν τὸ πρῶτον, ἀλλ' ἐπὶ τέλους εἰς τὸ ναυάγιον τῆς μεγάλης τοῦ 1789 ἐπαναστάσεως, ἡ θεωρία τοῦ Ἑγέλου, ἡ τελευταία τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς ἔκφρασις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, διεδραμάτισε μοιραίως ἀνάλογον πρόσωπον ἐν ταῖς κατὰ τὸ 1848 ἐπαναστάσεσι τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης. Οὐδεμίαν ἴσως ὑπερβολὴν λέγω, διατεινόμενος ὅτι ἡ κατὰ τὸ 1848 ἐπανάστασις ἐν Εὐρώπῃ ὑπῆρξε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἔργον τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας τῆς σχολῆς τοῦ Ἑγέλου. Γνωσταὶ καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ αἱ πρωταγωνιστήσασα τάσεις ἐν τῇ ἐπαναστάσει ἐκείνῃ. Ἐν μὲν τῇ Γαλλίᾳ ὁ Σανσιμωνισμὸς καὶ τὰ λοιπὰ κοινωνιστικὰ συστήματα, συγγενεῖς αἱρέσεις τοῦ Ἑγελιανισμοῦ, ὁ Proudhon καὶ ἕτεροι θεωρητικοί, ὑποστάντες ἰδίως τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς. Ἐν δὲ Γερμανίᾳ οἱ Νεοεγελιανοὶ (ἀριστερὰ πτέρυξ τῆς σχολῆς τοῦ Ἑγέλου, Arnold Ruge, Max Stirner, Feuerbach, Carl Marx, καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους Φερδινάνδος Lassalle), ὑπῆρξαν οἱ κύριοι μοχλοὶ καὶ θεωρητικοὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης, ἥς ἡ ἀποτυχία ἐπέκειτο ἐν αὐταῖς ταῖς θεωρίαις τῆς σχολῆς ταύτης.

ρέτως ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὑφίσταται πᾶσαν τὴν ἐπίδρασιν τῆς ποικίλης τοῦ λαοῦ ἀναπτύξεως, παραλλήλως βαδίζον πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἱστορικὴ καὶ φιλοσοφικὴ σχολή, μελετήσασαι τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν κοινωνίαν ἀπὸ μονομεροῦς μόνον ἀπόψεως, συνετέλεσαν μὲν ἐκάστη τὸ καθ' ἑαυτὴν, ἢ μὲν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορικῆς τοῦ δικαίου ἀναπτύξεως, ἢ δὲ εἰς τὴν βαθυτέραν μελέτην τῆς φύσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἀποστολῆς καὶ παρήγαγον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πάλης αὐτῶν γενναῖα ἀποτελέσματα ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ τοῦ δικαίου ἀναπτύξει, ἀλλ' ἰδιαιτέρως ἐκάστη εἰς οὐδὲν ἀφίκετο ὀριστικὸν συμπέρασμα. Μόνον συνηνωμέναι καὶ τῇ ἀμοιβαίᾳ ἐπικουρίᾳ δύνανται νὰ συντελέσωσιν εἰς τῶν διαφόρων τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας προβλημάτων τὰς λύσεις. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ὄν ἀπόλυτον ἐν τῷ βίῳ, ζῆ ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἀμφοτέρων τούτων τῶν κατηγοριῶν τὰς ἐπιδράσεις ὑφίστάμενον. Καὶ τοῦτο ἤρξατο ἤδη κατανοοῦσα καὶ ἐφαρμόζουσα ἡ νεωτέρα περὶ δικαίου καὶ πολιτείας φιλοσοφία, τὸ σύγχρονον φυσικὸν δίκαιον, οἷον διετυπώθη ἰδίως ὑπὸ τοῦ Κράουζε, συνδιαλλάξαντος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὰς δύο ἀντιθέτους τάσεις τῆς ἱστορικῆς καὶ φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ οὕτως ἡ περὶ δικαίου καὶ πολιτείας θεωρία σπουδαίως ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐν ταῖς πλείσταις χώραις τῆς Εὐρώπης¹.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων ἕτεραι δύο σχολαί, παραφθοραὶ κυρίως εἶπεῖν τῶν δύο προηγουμένων, ἡ θεολογικὴ καὶ ἡ κοινωνιστικὴ, ἀντιμάχονται ὡσαύτως ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας. Ἡ μὲν σύμβολον ἠθικὸν ἀναγορεύει τὸ κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν τοῦ μεσαίωνα ἰδεῶδες — Πάπαν ἀναμάρτητον, μαντεῖον καὶ ἀντιπρόσωπον παντὸς κόσμου, ὑπεράνω ἱστάμενον πάσης ἄλλης ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ ἰδέας — ἐν γένει ἡ θεωρία τοῦ Ἀκτινάτου, προφανῆς ἀναχρονισμὸς, ζητῶν νὰ κατισχύσῃ τῶν πνευματικῶν κατὰ τὸν δέκατον ἑνάτον αἰῶνα, νὰ θριαμβεύσῃ κατὰ πάσης προόδου, καταρωμένη τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν καὶ ἀναθεματίζουσα τὰ πορίσματα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης. Ἰδεῶδες αὐτῆς, ἄξων, περὶ ὃν περιστρέφεται, εἶναι

¹ La théorie de Krause respecte l'histoire et les institutions qui se sont successivement formées par l'évolution du corps social; mais elle les anime d'un esprit nouveau, elle les appelle à un développement harmonique, elle ouvre au perfectionnement social un avenir où l'idéal sera progressivement atteint par la réalité. L'humanité n'est pas, d'après ce système sur le déclin, elle est à peine entrée dans l'âge de jeunesse, elle commence seulement à acquérir la conscience de son but social». . . . Ahrens, Cours de droit naturel. σελ. 84. Τὸ περὶ δικαίου καὶ πολιτείας σύστημα τοῦ κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ παραγνωρισθέντος ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι Krause, διδασχθέν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Βελγικῇ ὑφ' ἑνὸς τῶν ἱκανωτέρων ὁπαδῶν αὐτοῦ τοῦ Ahrens, προεξάρχει σήμερον ἐν πολλαῖς χώραις τῆς Εὐρώπης, ἰδίως τῆς Λατινικῆς, δὲν εἶναι δὲ ὑπερβολικὸν νὰ εἰπωμεν ὅτι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχῶν τούτων ὀφείλεται ἡ ὑπ' αἰσίους οἰωνοὺς ἀρξαμένη τελευταία πολιτικὴ ἀναβίωσις τῆς Ἰσπανίας. Πλείονα ἐν τῷ γερμανικῷ περιοδικῷ *Upsere Zeit.* X, 3.

ἡ παράδοσις ἀντὶ τῆς ἐλευθέρας ἀτομικότητος ἢ ἀποκάλυψις ὑφ' ὅλην αὐ-
 τῆς τὴν σημασίαν, ἡ αὐθεντεία, ἡ παράδοσις, ἀρνούμενη καὶ διαμφισβη-
 τοῦσα πᾶσαν ἰδέαν προόδου ἀνθρωπίνης, μεταβολῆς καὶ κινήσεως τῶν ὄν-
 των· ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου, τῆς πολιτείας, πᾶσα ἐπιστήμη ὀφείλουσι ν' ἀπορ-
 ρέωσιν ἀπὸ τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας ¹, οὐδεὶς δὲ δικαιούται κατὰ
 τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας νὰ μεταρρυθμίσῃ αὐτὰ, θεῖα ὄντα, αἰώνια οἰκο-
 δομήματα· ἐντεῦθεν ἡ καταδίκη τῆς ἐλευθερίας, ἡ ἀρνήσις τῆς ἀνθρωπίνης
 προσωπικότητος ὡς ἐλευθέρας· τὸ παρελθόν, τὸ ἀποθανόν ἤδη ἐν τῇ συνει-
 δήσει τοῦ νεωτέρου κόσμου, εἶναι τὸ ὄρος Σινᾶ, ἀφ' οὗ ἡ σχολὴ αὕτη
 ἀπεκδέχεται πᾶσαν αὐτῆς σκέψιν, πᾶσαν ἔμπνευσιν· καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν
 τῶν πεποιθήσεων τούτων ζητεῖ τὴν περιστολὴν τῆς ἐλευθερίας ἐν τῇ κοινω-
 νίᾳ, τὴν εἰς τὸ παρελθόν ἐπιστροφὴν τῆς ἐπιστήμης· ἀλλ' ἀνευ ἐλευθερίας
 οὔτε κοινωνία, οὔτε ἐπιστήμη δύνανται ν' ἀναπτυχθῶσι καὶ νὰ προοδεύσω-
 σιν· ἡ ἱστορία τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἡ ἱστορία τῆς προόδου. Ἡ δὲ ἐπιστροφή
 τῆς ἐπιστήμης εἰς τὸ παρελθόν (die Umkehr der Wissenschaft), ὡς εἶπεν ἐπι-
 φανῆς τῆς σχολῆς ταύτης ἀντιπρόσωπος ἐν Γερμανίᾳ, ὁ *Stahl*, ἤθελεν εἶναι
 πράγματι ἡ εἰς τὸ παρελθόν ἐπιστροφή τῆς ἀνθρωπότητος ². Μόνη ἡ ἐλευ-
 θερία ὀφείλει νὰ ᾖναι ἡ πολιούχος τῶν λαῶν θεότης, ὁ πολιτικὸς ἀστήρ, ὁ
 καθοδηγῶν τὴν ἀνθρωπότητα ἐν μέσῳ τῶν πυκνῶν σκιῶν τῆς ἱστορίας· αὕτη
 δὲ ἀποστολὴν ἔχει οὐχὶ νὰ σταματήσῃ, ὅ, περ ἤθελεν εἶναι δι' αὐτὴν ὁ θά-
 νατος, ἀλλὰ νὰ βαδίσῃ πρὸς τὰ πρόσω, ἰδεῶδες τὴν πρόοδον ἔχουσα, ἥτις
 δύναται ἀληθῶς νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον διὰ τῆς ἐλευθερίας, μόνον διὰ τῆς ἀνε-
 ξαρτηότητος τῶν ἀνθρώπων ἀτομικότητος.

Ἄλλ' ἂν ἡ θεολογικὴ σχολὴ ὀνειροπολεῖ τὴν ἐπάνοδον παρελθόντος βίου,
 ἑτέρα σχολὴ προκηρύττει καὶ ἐπιζητεῖ τὴν βιαίαν ἐπίτευξιν ἐνὸς σκοτεινοῦ
 καὶ συγκεχυμένου μέλλοντος. Ἀτελής, εἰ μὴ μονομερῆς μελέτη τοῦ ἀνθρώπου,
 ὡς ἠθικοῦ ὄντος, καὶ τοῦ κοινωνικοῦ αὐτοῦ σκοποῦ, προαγγέλλει ἀπαίσια ἀ-
 ποτελέσματα. Ἡ κατάργησις πάντων τῶν ὄρων, ἐφ' ὧν ἐρείδεται τὸ κοινω-
 νικὸν καθεστῶς, ἡ ἀρνήσις τῆς οἰκογενείας, τῆς ἰδιοκτησίας, ἰδοὺ τὸ ἰδεῶδες,
 ὃ ἐπιδιώκουσιν οἱ ὀπαδοὶ τῆς σχολῆς ταύτης ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ
 κοινωνίᾳ. Ζητοῦσι τὴν δημιουργίαν νέου κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ κόσμου,
 δίχως νὰ ὑπάρχωσιν οὐδὲν τὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενα ἀναπόφευκτα στοιχεῖα·

¹ «Toutes les sciences selon lui (de Bonald, ἕνα τῶν κορυφαίων τῆς θεολογικῆς σχολῆς),
 avaient leur source dans la religion révélée, le principe de tout gouvernement, comme de
 toute pensée; Dieu, la théocratie et la famille étaient les éléments sur les quels reposait
 fixement la société». Capéfigue, Hist. de la Restauration, 4, 291.

² Würde sie (die Umkehr der Wissenschaft) herrschend werden, sollte der mens-
 chliche Geist seit Jahrhunderten vergeblich gearbeitet und die Welt hätte wieder in die
 naive Gläubigkeit des Mittelalters, oder was schlimmer wäre in die orthodoxe Geisteskn-
 echtschaft des siebenzehnten Jahrhunderts zurück. Bluntschli's Geschichte des Staatsre-
 chts, 647.

λησμονοῦσιν ὅτι μία τοιαύτη δημιουργία δὲν ἐπιβάλλεται ἔξωθεν, ἀλλ' ὅτι εἶναι συνέπεια ἱστορικῆς ἀνάγκης ἐν τῷ βίῳ τῶν κοινωνιῶν, ἀπόρροια τῆς ἐσωτάτης συνειδήσεως τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀτόμων ¹. Μία ἰδέα, οἰαδήποτε καὶ ἂν ἔχη ἐν ἑαυτῇ ἀληθείας καὶ πραγματικότητος σπέρματα, δὲν πραγματοποιεῖται ἄμα τῇ ἀποκαλύψει αὐτῆς, ἀπαιτεῖται χρόνος, ὅπως αὕτη ριζοβολήσῃ ἐν τῇ συνείδησει τῆς ἀνθρωπότητος, ἐργασία, ὅπως παρκατάγη στερεοῦς καὶ γενναίους καρπούς, καθολικὴ εἰς αὐτὴν πίστις τῆς κοινωνίας. Μόνον ὑπὸ οἰωνοῦς τοιούτους δύναται αὕτη νὰ θριαμβεύσῃ ἐπὶ τέλους· πᾶσα δὲ πρόωρος αὐτῆς καὶ βιαία ἐφαρμογὴ καὶ πραγματοποίησις, ταράττουσα ματαίως τὸν ἁρμονικὸν τῆς κοινωνίας διάκοσμον, μόνον ἀποτέλεσμα ἔξει ἀναμφιβόλως τὸ ναυάγιον αὐτῆς ἢ τὴν ἐπιτυχίαν. Τοῦτο διδάσκει ἡ ἱστορία καὶ τοῦτο ὤφειλε νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν αἰετοτε ἡ κοινωνιστικὴ σχολή, ἡ διὰ τῶν ἀπολύτων αὐτῆς μᾶλλον θεωριῶν, ἢ διὰ τῶν διδαγμάτων τῆς πείρας καὶ τῆς ἱστορίας αὐτοσχεδίως ζητοῦσα νὰ δημιουργήσῃ τὸν νέον κοινωνικὸν βίον τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὑπὸ τοιούτων ἰδεῶν ἀντιθέτων, πολεμίων ἀλλήλαις, συνταράσσεται σήμερον ἡ κοινωνία, τοιαῦτα τὰ ζητήματα, τὰ ἐπασχολοῦντα τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἀλλὰ τὰ μεγάλα ζητήματα, τὰ διαφέροντα αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς ἀνθρωπότητος, αὐτὸ τὸ μέλλον αὐτῆς, δὲν λύονται αὐθαίρετως, ὑπὸ τὴν τυχαίαν ἐπίδρασιν ἐφημέρων παθῶν καὶ αἰσθημάτων, ὑπὸ στιγμιαίας ἐμπνεύσεως, μόνη ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἀμερόληπτος ἐπιστήμη, ἀνήκουσα οὐχὶ εἰς ἓν κόμμα, ἀλλ' εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἀκριβῆς αὐτῆς καὶ μεμετρημένη ἔρευνα καὶ ἐξέτασις ὄλων τῶν φαινομένων, τῶν ἐφαπτομένων τοῦ ἠθικοῦ τῶν κοινωνιῶν βίου, μόνη αὕτη δύναται νὰ λύσῃ τὰς ἀμφιβολίας, νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν πεποίθησιν, νὰ καθάρῃ τὰς ἀπορίας. Τοιαύτη δὲ εἶναι ἰδίως ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας, ἡ βασιλις τῶν ἐπιστημῶν, ὡς ἀπεκάλεσεν αὐτὴν ὁ Πλάτων ², ἥτις ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην δύναται νὰ ἐπιλύσῃ ἅπαντα τὰ ἠθικὰ προβλήματα, τὰ διαφέ-

¹ Was im Menschen gedeihen soll, muss aus seinem Innern entspringen, nicht ihm von Aussen gegeben werden; und was ist ein Staat, als eine Summe menschlicher, wirkender und leidender Kräfte? Auch fordert jede Wirkung eine gleiche starke Gegerwirkung, jedes Zeugen ein gleichthätiges Empfangen. Die Gegenwart muss daher auf die Zukunft vorbereitet sein. . . . Die Vernunft hat wohl Fähigkeit, vorhandenen Stoff zu bilden, aber nicht Kraft, neuen zu erzeugen. Diese Kraft ruht allein im Wesen der Dinge: diese wirken; . . . Staatsverfassungen lassen sich nicht auf Menschen, wie Schösslinge auf Bäume, pflanzen. Wo Zeit und Natur nicht vorgearbeitet haben, da ist's, als bindet man Blüthen mit Fäden an. Die erste Mittagssonne versengt sie. W. von Humboldt's, Ideen über Staatsverfassung.

² Τὴν δ' ἀπασῶν τε τούτων ἀρχουσιν καὶ τῶν νόμων καὶ συμπαντων τῶν κατὰ πόλιν ἐπιμελουμένην καὶ πάντα ξυνοφαίνουσαν ὀρθότατα, τοῦ κοινοῦ τῇ κλήσει περιλαβόντες τὴν δύναμιν αὐτῆς, προσαγορεύομεν δικαιοτάτ' ἂν, ὡς εἶοικε, πολιτικὴν. Τὴν ἄρα πολιτικὴν καὶ πολιτικὸν καὶ βασιλικὴν καὶ βασιλικὸν γ' ξυνοθήσομεν, Πολιτικὸς 305, Ε, 259 Δ.

ροντα τὸ παρὸν, τὰ παρασκευάζοντα τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως. Ἡ πολιτεία εἶναι τῶντι τὸ ἄκρον ἄωτον, τὸ ὕψιστον προϊόν τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐργασίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἐν τῇ ἠθικῇ αὐτῆς ἀναπτύξει ἀναπτύσσονται ἰδίως καὶ ἀποκαλύπτονται ἅπασαι αἱ πνευματικαὶ τοῦ ἀνθρώπου ιδιότητες· αἱ δ' εὐγενέστεραι σελίδες τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι αἱ εὐγενέστεραι σελίδες τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἱστορίας. Ὅλοι οἱ μεγάλοι ἱστορικοὶ σταθμοὶ τῆς προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀποτελοῦσι τὸ ἐξοχώτατον σημεῖον τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως, διότι ἡ πολιτεία εἶναι ἡ ἀληθεστάτη καὶ καθαρωτάτη ἔκφρασις τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικότητος.¹

Τούτων τῶν λόγων ἕνεκα αἱ ἠθικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἐπιστῆμαι κατέστησαν σήμερον ἐν τῶν σπουδαιοτέρων μελημάτων τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, καθὸ τοσαύτην ἔχουσαι σχέσιν πρὸς τὴν ἔρευναν αὐτῶν, πρὸς τὴν λύσιν τῶν ἐκαστοτε ἀναφυομένων ζητημάτων, ὧν ἡ ὀρθὴ λύσις ἐστὶν ὄρος ἀπαραίτητος τῆς λογικῆς καὶ πεφωτισμένης αὐτῶν ὑπάρξεως καὶ προόδου. Τὸ δὲ φιλοσοφικὸν δίκαιον, ἡ βᾶσις καὶ ὁ σύνδεσμος τῶν ἐπιστημῶν τούτων, ὑπερτέρα τυγχάνον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἀποψις καὶ θεωρία, εἰσδύον μέχρι τῶν ἐγκάτων αὐτῆς, ἀνερευνᾷ τὰς πηγὰς, ἀφ' ὧν ἀπορρέουσι τὰ ποικίλα ρεύματα, τὰ διαρρέοντα τὰς διαφόρους σφαίρας αὐτῆς, ὑψοῦ τὸ πνεῦμα πρὸς τὴν αἰωνίαν ἀλήθειαν, ἀπελευθεροῦ αὐτὸ ἀπὸ πάσης πέδης οἷαςδήποτε αὐθεντείας, ἱστορικῆς ἢ θρησκευτικῆς, καθιεροῦ τὰ αἰώνια δόγματα τῆς ἐλευθερίας, τῆς προσωπικότητος, τῆς φιλανθρωπίας, παντὸς γενναίου θεσμοῦ, ἐφ' οὗ ὀφείλει νὰ ἐρείδῃται ἡ ἀνθρωπότης. Ἀληθῶς τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς ἀποστολὴν δὲν ἐπέρανεν εἰσέτι ἡ ἐπιστήμη αὕτη· ὀλίγος χρόνος παρήλθεν, ἀφ' ὅτου τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἤρξατο πράγματι ἀπολυτρούμενον ἀπὸ τοῦ δόγματος καὶ τῆς αὐθεντείας· μεγάλα δὲ προβλήματα ὑπολείπεται νὰ λυθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι· ἡ ἁρμονία ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς ἀνθρωπότητος κοινωνίᾳ δὲν ἀπετελέσθη εἰσέτι. Ὁ ἀνθρώπινος αἰὼν, ὡς προήγγελλεν αὐτὸν ὁ Schiller,² ὁ αἰὼν τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος, ἡ ἐποχὴ τῆς ἀδελφότητος τῶν λαῶν δὲν ἐπέστη καθ' ὅλοκληρίαν· ἡ ἐπιστήμη θέλει ἐργασθῆ εἰσέτι, θέλει δρέψει πολλάκις ἀντὶ πάσης ἀμοιβῆς καὶ εὐγνωμοσύνης τὸν οἶκτον καὶ τὸν γέλωτα, θέλει ἐπικληθῆ οὐτοπικὴ καὶ ὄνειροπόλος, ἀλλ' ἐπὶ τέλους θέλει θριαμβεύσει, ἀν δὲν εἶναι ψεῦδος ἡ πρόδος τῆς ἀνθρωπότητος, ἀν δὲν εἶναι φαντασιῶδες, ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἐν τῇ ὑψηλῇ αὐτοῦ ἐννοίᾳ εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἠθικὸν ὄν, ἀνώτερον ἐφημέρων παθῶν καὶ αἰσθημάτων, ἐν τῇ εὐρεῖ αὐτοῦ πνεύ-

1 Den Staat ist die Wirklichkeit der sittlichen Idee. Hegel's Philosophie des Rechts, 305.

2 Unser menschliche Jahrhundert herbeizuführen haben sich — ohne es zu wissen oder zu erzielen — alle vorhergehenden Zeitalter angestrengt. Schiller's, Was heisst und zu welchem Ende studiert man Universalgeschichte.

ματι περιλαμβάνον πᾶσαν ἠθικὴν τοῦ καθόλου ἀνθρωπίνου βίου ιδέαν. Ἴδου ἡ τάσις καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἡμετέρας ἐπιστήμης, οἷα ἀνεπτύχθη καὶ ἐσχάματίσθη, οἷα ὁσημέραι διαμορφοῦται καὶ τελειοῦται ὑπὸ τῶν ἐξοχωτέρων πνευμάτων ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων χρόνων.

Ἡ ἱστορία καὶ ἡ πεῖρα ἀπέδειξαν ἤδη καὶ κατὰ θεωρίαν καὶ κατὰ πράξιν, ὅποσον μεγάλη εἶναι ἡ σημασία, ὁποία ἡ ἀποστολὴ ἐπιστήμης, σκοπὸν καὶ ἀντικείμενον ἐχούσης τὴν ἀνθρωπότητα, πράγματι τέλειον μικρόκοσμον, ὑφ' ὅσας αὕτη σχέσεις ἐμφανίζεται ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὅποσον μεγάλα τοῦ ἠθικοῦ αὐτῆς βίου ζητήματα ἐπελύθησαν ἐν σχετικῶς ἐλαχίστῳ χρονικῷ διαστήματι, ἰδίως ὑπὸ τὴν καθαρὰν ἐπίδρασιν τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας! Οἱ νέοι κώδικες, γνήσια πορίσματα τῆς συγχρόνου τῶν λαῶν πολιτικῆς συνειδήσεως, θεσμοθετοῦντα ὅλας ἐκεῖνας τὰς μεγάλας καὶ γενναίας ἀρχάς, ἃς ἀνεκῆρυξεν ἤδη ἡ ἐπιστήμη, σπεύδει δὲ ὁσημέραι νὰ πραγματοποιήσῃ ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς πορείᾳ ἡ ἀνθρωπότης, καθίστανται τὸ νέον τῶν λαῶν εὐαγγέλιον, τὸ παλλάδιον τῆς μελλούσης αὐτῶν κοινωνικῆς δημιουργίας. Ὑπὸ τοὺς αἰωνοὺς τούτους τελεῖται σήμερον ἡ ἐπιστημονικὴ ἐργασία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· νέοι, ἀγνωστοί τέως ὀρίζοντες εὐρύνονται ἐκάστοτε πρὸ τῶν πόθων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐλπίδων. Ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τοῦ παρελθόντος, ἀπὸ τῶν συντριμμάτων τοῦ παρόντος δημιουργεῖται ἀείποτε ἀρχιτεκτονικώτερος ὁ κόσμος τοῦ μέλλοντος· εἰς τὴν δημιουργίαν δὲ ἐνὸς τοιούτου κόσμου τὸ νέον πνεῦμα προσφέρει τὴν ἐκπολιτιστικὴν αὐτοῦ συνδρομὴν, ἐν πλήρει συνειδήσει τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς σημασίας αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

* *

*

Διατελοῦμεν σήμερον εἰς ζύμωσιν εἰς μίαν ἀναλυτικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος περίοδον. Ἡ πάλη τῶν ιδεῶν δὲν τελεῖται ἐν τῷ ἠθικῷ τῆς κοινωνίας βίῳ ἄνευ λογικῶν ἀφορμῶν, ἐχουσῶν τὰς ρίζας ἐν αὐτῇ τοῦ ἀνθρώπου τῇ φύσει. Ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ἀνθρωπότητος δημιουργεῖται σήμερον εἰς νέος κόσμος, ἐγκυμονεῖται μία νέα Σύνθεσις. Ἡ ἡμετέρα ἱστορικὴ περίοδος, ἀνωτέρα κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν, κατὰ τὴν πνευματικὴν ἀνεξαρτησίαν πασῶν τῶν προηγουμένων περιόδων, θέλει διατυπώσῃ τὴν νέαν ταύτην δημιουργίαν, πληρεστέραν καὶ τελειότεραν. Ἴδου ἡ ἐργασία, περὶ ἣν ἐνασχολεῖται σήμερον ἡ πεπολιτισμένη ἀνθρωπότης. Ἐλπίζωμεν ὅτι ἡ σύγχρονος Ἑλλάς, νεαρὰ εἰσέτι ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, πεζὴ ἰχθυόουσα παρὰ τὸ λυδίον ἄρμα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπιστήμης, δὲν θέλει ἀπολειφθῆ παντελῶς ἔξω τοῦ χώρου τῆς ἐργασίας ταύτης τοῦ πνεύματος, ξένη πρὸς τὰ αἰσθήματα, ἀδιάφορος πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰ ιδεώδη, ὑφ' ὧν ἐμπνέεται καὶ συγκινεῖται ἡ νεωτέρα κοινωνία.

Laboremus! Ἀπὸ τοῦ μεγάρου τούτου πέπρωται ν' ἀποκαλυφθῇ τελεία, ἀριπρεπὴς ἡ νέα ἑλληνικὴ ἐπιστήμη· ὁ νεώτερος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, τὸ

ἀριστούργημα τῆς ἀναγεννήθειας Ἑλλάδος, μέλλει ν' ἀνατείλῃ ὑπὸ τὸν εὐελπιν τοῦτον οὐρανόν, ὑφ' ὃν ἐσκέφθησαν, ὑφ' ὃν εἰργάσθησαν οἱ ἀθάνατοι τῆς ἀρχαίας ἐπιστήμης ἱεροφάνται! Ἐργασθῶμεν λοιπὸν ἐν πίστει, ἐν ἀφοσιώσει, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀναπτύξωμεν πρὸ πάντων τὴν ἰδίαν ἡμῶν ἀτομικότητα· ἀναρριπίσωμεν τὸ πῦρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν συνειδήσεως καὶ ἰδιορρυθμίας, τὸ ὑποδόσκον ἐν τοῖς ἰδίοις ἡμῶν στήθεσι, μὴ θερμαινόμεθα ἀπλῶς ἐν πυρᾷ ξένη· μὴ ὀδηγώμεθα ἐν τῇ ἐκπολιτιστικῇ ὁδῷ τῆς νέας ἡμῶν ἀναβιώσεως ἀκρίτως ὑπὸ τοῦ φωτὸς ξένης ἐπιστήμης· ἔχωμεν ὑπόδειγμα τὴν ἀρχαίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἱστορίαν, ἐν πεποιθήσει πρεσβεύοντες, ὅτι μέγα ἔθνος εἶναι μόνον ἐκεῖνο, τὸ ὅποσον ἔχει πίστιν εἰς τὴν ἠθικότητα, ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἰδέαν, ἐνθουσιασμὸν εἰς τὴν πρόοδον, καὶ τότε θέλουσιν ἀνατείλει ἡμέραι ἔξοχοι ἐν τῷ βίῳ ἡμῶν, καὶ τότε ἡ νέα Ἑλλάς ἐπαξίως θέλει συνεχίσει τὴν ἀρχαίαν.

Ὅχι, δὲν εἶναι ποιητικὴ οὐτοπία, δὲν εἶναι φιλοπατρίας πόθος ἢ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲ στιγμιαῖον σφάλμα ἐνός ἰδεώδους τῆς διπλωματίας. Εἶναι ἱστορικὴ ἀνάγκη ἢ ἀναβίωσις τοῦ ἑλληνισμοῦ· ἢ συνεργασία αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκπολιτιστικῇ σταδιοδρομίᾳ τοῦ πνεύματος εἶναι εἰς ὅρος τῆς καθόλου ἀνθρωπίνης προόδου· οὐδὲν τελεῖται ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου, ἄνευ σκοποῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ· τὸ ἔθνος, τὸ ὅποσον παρέσχε τὰς εὐγενεστάτας τῶν εὐεργεσιῶν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, τὸ ὅποσον χθὲς εἰσέτι ἀνεγεννήθη μετὰ τοσαύτης ζωῆς καὶ εὐρωστίας, κινήσαν εἰς θαυμασμὸν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀντιπάλους του, δὲν πρόκειται νὰ διαδραματίσῃ ἄφωνον, ἄδοξον πρόσωπον ἐν τῷ πολυκυμάντῳ δράματι τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. . . . Καὶ σήμερον, ὅτε εὐοίωνοι διοσημεῖαι προαναγγέλλονται ἐν τῷ ὀρίζοντι τοῦ ἑλληνικοῦ μέλλοντος, ὁ σημεῖραι ὀρατώτεραι καθιστάμεναι, σήμερον εἶναι καιρὸς μείζονος πίστεως, συντονωτέρας ἀφοσιώσεως καὶ ἐργασίας. Δὲν αἰσθάνεσθε τὴν στιγμὴν ταύτην μίαν μυστικὴν προαίσθησιν τοῦ μέλλοντος, ἕνα παλμὸν κρύφιον; . . . Δὲν ἐπληξέ τὴν καρδίαν σας ἢ κραυγὴ τῆς νέας ἑλληνικῆς ἐγέρσεως, ἢ μεμακρυσμένη κραυγὴ τῆς ἐλευθερίας, διατυπούσης εἰς τοὺς νέους τῆς Κρήτης Κορύβαντας τοὺς θεσμοὺς τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς πολιτείας; Ἐθνος ἔχον ζῶσαν τὴν συνείδησιν τῆς ἐλευθερίας του δὲν θνήσκει. Ἢδη ἡ πατρὶς τοῦ Μίνωος ἤρξατο θεσμοθετοῦσα τοὺς νέους τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας νόμους, οὓς μετ' ὀλίγον θέλει ἀνακηρύξει εὐρυτέρους καὶ ζωηροτέρους ἢ καθολικὴ τοῦ ἐξεγειρομένου ἔθνους συνείδησις, κάλλιστα γινώσκουσα, ὅτι μόνον ὑπὸ ἐλευθερίαν ἐν ἔθνος ἀναπτύσσεται ἀρτιμελὲς καὶ εὐρωστον, ὅτι ἄνευ αὐθυποστάτου πολιτικοῦ βίου, ἄνευ ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, οὐδεμία πρόοδος, οὐδεμία ἠθικότης δύναται ν' ἀναπτυχθῇ καὶ ὅτι αἱ μεγάλα, αἱ ἐνδοξοὶ ἡμέραι ἐνός ἔθνους ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῷ πολιτισμῷ, εἶναι αἱ ἡμέραι τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἐλευθερίας.

N. ΚΑΖΑΖΗΣ ὁμηγητής.